

MYSTERIE

TEMPO DOELOE, DROOM OF WERKELIJKHEID?

In een Mysterie gaat de leerling aan de slag als ‘historisch onderzoeker’. Daarmee is mysterie een van de meest motiverende en krachtige activiteiten binnen Actief Historisch Denken. Een mysterie gaat altijd over een uitdagend probleem of dilemma. Dat mysterieuze probleem vraagt om onderzoek en een oplossing. Het onderzoek gebeurt aan de hand van kaartjes met informatie. Daarmee gaan de leerlingen aan de slag.

Een ‘Mysterie’ laat leerlingen:

- argumenteren en redeneren
- identificeren, classificeren, ordenen en relateren
- naar elkaar luisteren, begrijpend lezen, onderzoeken en inleven
- samenhangen ontdekken
- de dimensie ‘tijd’ ervaren

Onderwerp	Tempo Doeloe, de geschiedenis van Nederlands-Indië
Activiteit	Leerlingen gebruiken losse strookjes tekst om de centrale vraag in dit mysterie op te lossen
Tijdsduur	De werkvorm duurt 50 minuten, inclusief nabespreken
Beginsituatie	Niveau: bovenbouw havo/vwo In de klas zijn het Cultuurstelsel en het begrip Tempo Doeloe behandeld
Instrueren	Wat: in tweetallen proberen te achterhalen wat Tempo Doeloe precies inhoudt en of het een droom of werkelijkheid was Hoe: samen, aan de hand van informatie uit bronnen, centrale vragen proberen te beantwoorden Waarom: zo leer je nog meer over de verhoudingen tussen Nederlandse kolonisten en de Indonesische bevolking
Uitvoeren	Leerlingen doen de activiteiten in tweetallen. Na afloop beantwoord iedere leerling individueel vragen op een vragenblad.
Nabespreken	Wat: wat heb je geleerd? Welke ontwikkelingen zie je? Hoe: hoe hebben jullie het gedaan? Wat deden jullie waardoor het goed ging? Waarom: hiermee krijg je een beeld van de koloniale verhoudingen tussen Nederland en Nederlands-Indië

Literatuurverwijzingen:

- Havekes, H. (red.), *Geschiedenis doordacht: Actief Historisch Denken 2* (Boxmeer, 2005).
- Fisher, P. (red.), *Thinking Through History* (Londen, 2000).
- Vries, J. de (red.), *Actief Historisch Denken: Opdrachten voor activerend geschiedenisonderwijs* (Boxmeer, 2004).

Deze werkvorm is volledig tot stand gekomen om geschiedenisdocenten te inspireren activerende didactiek toe te passen in hun lessen. Mocht u van mening zijn dat in deze specifieke werkvorm content gebruikt is waarover u copyright beschikt, kunt u zich wenden tot de beheerder van de website.

MYSTERIE

TEMPO DOELOE, DROOM OF WERKELIJKHEID?

Gedurende de achttiende en negentiende eeuw trokken groepen Nederlanders naar de kolonie Nederlands-Indië om daar hun geluk te beproeven. Dit waren in de meeste gevallen alleenstaande mannen die snel geld wilden verdienen en dan weer terug zouden keren naar Nederland. Toch bleven veel van die Nederlanders in Nederlands-Indië. In de twintigste eeuw veranderde de verhouding tussen Nederland en haar kolonie. Het Cultuurstelsel werd afgeschaft, de kolonie werd opengesteld voor particulieren en er kwamen steeds meer Nederlanders naar Nederlands-Indië. Er waren Nederlanders die dit allemaal voor hun eigen ogen zagen gebeuren. Zij verlangden terug naar de 'goede oude tijd', ofwel tempo doeloe. Maar was die tempo doeloe nou een droom of toch werkelijkheid? Ofwel: In hoeverre komt het beeld van de tempo doeloe overeen met de koloniale werkelijkheid?

Bestudeer de bronnen en beluister de liedjes. Geef antwoord op onderstaande deelvragen:

- Welke voorbeelden van de *tempo doeloe* komen in de bronnen terug?
- In hoeverre geven de beeldbronnen (foto's en het filmpje) een ander beeld van de *tempo doeloe* dan sommige tekstbronnen en welke reden kan hiervoor worden gegeven?
- Welke mening heeft zangeres Wieteke van Dort over de *tempo doeloe*?

bron 1 - Rob Nieuwenhuys schreef:

'Tempo doeloe is de tijd van mijn moeder, toen zij nog een jong meisje was en vrouw werd. Mijn band met tempo doeloe loopt over haar. Tempo doeloe is een verzonken wereld, zoals alle werelden verzinken. We hebben dit als een historisch gegeven te aanvaarden, zonder verdriet en tranen, zonder ergernis of haat. Alleen aan een beetje weemoed kunnen we ons niet onttrekken, maar dat is met alles wat sterft, verdwijnt of verloren gaat.'

bron 2 - over de fotografen van tempo doeloe schreef Nieuwenhuys:

'Verreweg de meeste foto's van tempo doeloe zijn door Europese fotografen gemaakt. Zij hebben in belangrijke mate het beeld bepaald dat men zich van Indië vormde. Foto's waren in de negentiende eeuw een kostbare aangelegenheid, alleen weggelegd voor de welgestelde Europeanen. Eén ding hebben al deze oude foto's daarom gemeen: ze zijn representatief voor wat de Europeaan zag en dat was in de eerste plaats de wereld van de Europeaan zelf. Van wat buiten de Europese levenssfeer lag, van de kampongs (stadsbuurten) en de dessa's (dorpen), zijn maar weinig foto's beschikbaar. Ze konden met moeite gevonden worden. En dat is verklaarbaar. Er waren Europeanen die hun leven lang in Indië gewoond hadden zonder ooit in een kampong of dessa te zijn geweest. Daarom moeten we bedenken dat we met Europese beeldvorming te maken hebben.'

bron 3 - foto's van een maaltijd in Des Indes, Batavia.

bron 4 - deze foto laat twee jonge meisjes zien op weg naar school. Rijtuigen waren in de tijd van tempo doeloe een belangrijk statussymbool.

bron 5 - een bestuurder.

bron 6 - transport in het Oude Indië

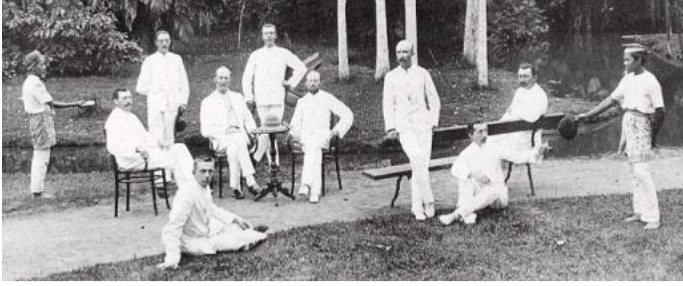
bron 7 - notabele uit Semarang in zijn luijerstoel.

bron 8 - Paul van 't Veer schreef in 1970:

'Er is nogal eens gesproken over tempo doeloe, vaak als een idyllisch begrip waarbij mensen denken aan allerlei romantiek. Het wordt weinig beseft dat de geschiedenis van Nederlands-Indië één ononderbroken tijd is geweest van een soort van koloniale oorlog. Je kunt zonder overdrijving zeggen dat de Atjeh-oorlog de grootste oorlog is die Nederland ooit gevoerd heeft, in tijdsduur langer dan de Tachtigjarige Oorlog. Het dodental bedroeg honderdduizend. Méér dan wij ooit in enige oorlog hebben verloren. Als je zo kijkt, dan krijg je een veel grimmiger beeld van tempo doeloe dan gebruikelijk is.'

bron 9 - Een Indische Nederlander blikt terug:

'Tempo doeloe is een romantisering van het verleden; dierbare Indische dingetjes om in het hart te bewaren. Het heeft met historische werkelijkheid niets te maken. Er is veel meer dan tempo doeloe. Er zijn schaduwen in het verleden en we moeten proberen die te verjagen. Het lezen van boeken over koloniale geschiedenis is voor ons heel confronterend. Er komen allerlei emoties los. Verdriet, woede en zelfs gevoelens van wraak. De Indische gemeenschap heeft genoeg meegemaakt. De ouderwetse Indische tempo doeloe-verhalen zijn een strohalm geweest waar we ons in wanhoop aan hebben vastgeklampt. We wilden vasthouden wat niet langer meer van ons was. Tempo doeloe-verhalen zijn onvolledig. De werkelijkheid is anders, harder en zuur.'

bron 10 - personeel van een plantage op Sumatra

bron 11 - twee assistenten met een Chinese 'boy', Deli in 1905.

bron 12 – Afscheid van Indië (Wieteke van Dort)

Afscheid van Indie
Wat heeft het voor zin
Hoe moet het nu verder
Met 't land dat ik bemin
"Dag baboe, dag djongos
Het ga jullie goed
Land van mijn droom
Ik ga omdat ik moet"
Afscheid van Indie
Vaak ongewild
Verzet blijft van binnen
De tijd maakt ons mild
Maar altijd zal blijven: het beeld
Het houdt je gevangen van die tijd
Je raakt 't niet kwijt
Johan van Oldebarneveldt
Oranje, Willem Ruys
Sibayak en de Dempo
Grote Beer, Zuiderkruis
Tandjoeng Priok, Batavia
(Straat van Malakka) Singapore
Balawan, Medan
Sabang
Colombo, Ceylon
Rode Zee
Suezkanaal, Port Said
Genua of Marseille
(Daar gingen sommigen met de trein verder)
En anders ging je door de Straat van Gibraltar
Golf van Biskaye
Southampton
Het Kanaal
Sluizen van Ymuiden, Noordzeekanaal, Amsterdam
Of Nieuwe Waterweg (Loods aan boord), Rotterdam
Nee, ze zijn er niet meer
Ze zijn er niet meer
De zeereuzen van weleer
Ze brachten ons naar Holland
En we keerden niet weer

bron 13 – Op de Pasar Malam (Wieteke van Dort)

Voor mijn oude tante Toeti
Is het leven weer een feest
Als zij een paar dagen op de Pasar Malam is geweest
Daar houdt zij gewoon receptie
Bij de sate tent van Doel
Zij ontmoet haar oude vrienden
Kletst daar met de heleboel
Refrain:
Ja, dat waren goeie tijden
Maar zij keren nooit meer weer
Ja, dat waren goeie tijden
En haar oude hart doet zeer
Toeti leeft weer in 't verleden
Waar de sedep malam bloeit
Hooft de gamelan weer klinken
Voelt de tropenzon, die gloeit
Als ik haar dan af kom halen
"Ajo Toeti, nou naar huis"
Zegt ze: "Eventjes dan kindje
Altijd zit ik toch maar thuis"
Refrain:
Maar aan alles komt een einde
De Pasar Malam is voorbij
Alles wordt weer afgebroken
Toet moet weer mee met mij
Maar soms loopt ze nog verloren
Over 't tentoonstellingsterrein
En ze denkt misschien nog steeds
Dat we op Midden Java zijn

MYSTERIE

TEMPO DOELOE, DROOM OF WERKELIJKHEID?

1. Bestudeer de tekstbronnen. In de bronnen worden verschillende voorbeelden gegeven van de *tempo doeloe*. Noem er twee.

---

2. Bestudeer de tekstbronnen. In de bronnen wordt een reden gegeven waarom men kan twifelen aan het bestaan van de *tempo doeloe*. Noem deze reden.

---

3. Bestudeer de foto's. In de bronnen worden veel verschillende voorbeelden gegeven van de *tempo doeloe*. Noem er drie.

---

4. In de foto's komt duidelijk naar voren welk beeld Nederlanders van de Indonesische bevolking had. Welk beeld was dat?

---

5. Bestudeer de foto's en lees bron 2 opnieuw. Waarom geven de foto's slechts een eenzijdig beeld van de *tempo doeloe*?

---

6. Beluister het lied 'Afscheid van Indië' door Wieteke van Dort. Verlangt de betreffende persoon in het lied juist terug naar de *tempo doeloe*, of niet? Waaruit blijkt dat? Geef voorbeelden.

---

7. Beluister het lied 'Op de Pasar Malam' door Wieteke van Dort. Wat hebben de Pasar Malam en *tempo doeloe* met elkaar te maken?

---

8. Geef antwoord op de onderzoeksvraag: In hoeverre komt het beeld van de *tempo doeloe* overeen met de koloniale werkelijkheid?
